

VNK Kunsthistorische Dag
29 oktober 2021
Prinsenhof Delft

Erelidmaatschap Prof. dr. Ilja Veldman

Laudatio

Vandaag, op vrijdag 29 oktober 2021, is het mijn grote eer om als voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici, namens het voltallige bestuur tot erelid van de VNK te benoemen professor dr. Ilja Veldman, een kunsthistoricus van formaat.

Deze keer een laudatio voor jou dus Ilja, na de vele lofredes die jij de afgelopen decennia hebt uitgesproken voor je promovendi! Aan deze laudatio hebben diverse voormalige promovendi en collega's bijgedragen. Ik heb geput uit hun uitgebreide lofredes en anekdotes. Omdat de laudatio daardoor nogal lang is geworden, spreek ik nu een samenvatting uit.

Ilja Veldman, emeritus hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), studeerde in 1969 af aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). 50 jaar later, in 2019, ontving ze als bekroning op haar rijke carrière als eerste kunsthistoricus de Prijs voor Meesterschap 2019 van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Met de slogan 'Veldmanschap is Meesterschap' roemde de jury Ilja omdat het grotendeels aan haar te danken is dat wetenschappelijk onderzoek naar prenten en hun makers niet meer wordt beschouwd als het kleine broertje van onderzoek naar schilders en schilderkunst. De jury vatte treffend samen dat de betekenis van Veldmans wetenschappelijke oeuvre nog verder strekt: haar fascinatie voor de verhouding tussen kunstgeschiedenis enerzijds en intellectuele en ideeëngeschiedenis anderzijds, vooral die van de zestiende- en vroege zeventiende-eeuwse Nederlanden, is uniek en voorbeeld stellend. In haar dissertatie werden de grenzen tussen historische disciplines al geslecht, wat in de jaren zeventig uitzonderlijk was en pas de laatste decennia echt gemeengoed is geworden.

De slogan 'Veldmanschap is Meesterschap' zou net zo goed kunnen worden omgedoopt in 'Veldmanschap is Heemskerckschap'. Want Ilja's wetenschappelijke interesse is enorm breed en gevarieerd – ze hield zich bezig met kunst en de Reformatie, Bijbelse prenten, protestantisme en humanisme in de kunst, de verbeelding van arbeid en moraal, de invloed van antieke kunst in vroegmoderne prenten, glas-in-loodkunst, enz. – maar de 16de-eeuwse meester Maarten van Heemskerck vormt toch wel de rode draad in haar carrière. Haar diepgaande kennis over Maarten van Heemskerck en de prentkunst was ook de aanzet tot haar jarenlange betrokkenheid bij *The New Hollstein*-reeks. Ook was ze bijna 30 jaar redactielid van *Simiolus*.

Voor haar baanbrekende proefschrift *Maarten van Heemskerck and Dutch Humanism in the sixteenth century*, ontving Ilja Veldman in 1977 – 44 jaar geleden - de Karel van Manderprijs. Veldman is ook al lange tijd lid van de VNK en was van 1991-1993 bestuurslid. Hoe mooi is het dat we haar nu tot erelid van de VNK benoemen!

Van Heemskerck houdt haar trouwens nog altijd bezig: Veldman is gastconservator voor de dubbeltentoonstelling over deze kunstenaar in het Frans Hals Museum en Stedelijk Museum Alkmaar (najaar 2024). In het interview dat voormalig VNK voorzitter Annette de Vries in 2019 met Ilja had vertelde ze dan ook, ik citeer: “Alles wat ik in de loop der jaren heb geleerd door steeds beter te kijken en te onderzoeken, komt hierin samen. Dat stemt me heel blij.” De echte bekroning is straks dus in Haarlem en Alkmaar Ilja, waar je ongetwijfeld wederom eregast zult zijn!

In 1984 werd Ilja Veldman hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit. Zij was en is een bron van inspiratie voor jonge onderzoekers, getuige het grote aantal promoties dat onder haar leiding tot stand kwam. Haar wetenschapsbenadering werkt tot op de dag van vandaag voort in het werk van de volgende generatie onderzoekers. Ze heeft niet alleen met haar eigen publicaties een stempel gedrukt op de Nederlandse kunstgeschiedenis, maar ook door de vele studenten die bij haar afstudeerden en door vele promovendi. Jarenlang had zij de meeste promovendi van de faculteit Letteren VU.

Het zijn die promovendi en andere kunsthistorici die met haar hebben samengewerkt en veel aan haar te danken hebben die ik graag aan het woord laat (de volledige tekst van hun bijdragen ontvang je straks Ilja):

Yvonne Bleyerveld (senior conservator teken- en prentkunst tot 1800, RKD)

“Ilja wordt wel ‘de moeder van het prentonderzoek’ genoemd, omdat toen zij in de jaren ‘70 begon met onderzoek naar de Nederlandse prentkunst, daar nog bar weinig aan gedaan was. Met haar vele publicaties over de Nederlandse prentkunst, met als invalshoeken iconografie, functie en betekenis, maar ook prentproductie en waardering, heeft ze echt school gemaakt.

Ilja publiceert niet alleen over prentkunst, maar ook over zestiende-eeuwse schilderkunst en tekenkunst. Ze doet dat van meet af aan met een bewonderenswaardige brede blik. Ik heb altijd het idee dat Ilja als een van de weinige onderzoekers in Nederland echt ‘weet hoe het zat’ in de Nederlandse zestiende eeuw.

Daniel Horst (wetenschappelijk medewerker Rijksmuseum)

“Ilja is degene geweest die mij enthousiast heeft gemaakt voor de prentkunst, eerst met werkcolleges op de UvA en later door haar publicaties in dit veld. Het is een kennismaking geweest die me heel erg bevallen is. Tot op de dag van vandaag werk en publiceer ik over prentkunst.’

Boudewijn Bakker (oud hoofdconservator Stadsarchief Amsterdam)

“Als hoogleraar aan de VU heeft Ilja Veldman samen met Carel Blotkamp en Auke van der Woud de opleiding daar gemaakt tot wat een paar decennia lang gold als dé plek waar je als student moest zijn voor kunstgeschiedenis.

Interessant is het verhaal van haar aanstelling. In die tijd moest je als hoogleraar nog de gereformeerde grondslag van de VU onderschrijven. Als principieel ongelovig humanist moest ze zich daarom met haar opvattingen presenteren aan het College van Directeuren, voornamelijk streng gelovige oudere heren, maar zij waren zozeer onder de indruk van haar betoog dat ze haar aanstelling met genoegen bekrachtigden. Een mooi voorbeeld van Ilja's overtuigingskracht.'

Ingrid Vermeulen (ass. professor Early Modern Art History, Vrije Universiteit Amsterdam)
*"Toen ik nog student was, maar ook als promovendus, en later docent, hoorde ik verschillende malen een beetje lacherig dat Ilja Veldman 'Mrs. van Heemskerck' werd genoemd. Met een dergelijke typering werd een beetje neerbuigend de indruk gewekt dat zij alleen maar over Maarten van Heemskerck publiceerde of tentoonstellingen maakte, destijds toch beschouwd als een wat mindere meester uit een minder bekende periode. Laat ik het maar niet hebben over de seksistische kanten van zo'n opmerking, waar je als vrouwelijke hoogleraar tegenop moest boksen. En dat deed Ilja Veldman zonder meer op eigenzinnige en overtuigende wijze. Mij viel in de loop van de jaren juist op hoe veelzijdig zij haar invalshoeken koos binnen het terrein van haar expertise, vooral de prentkunst, maar ook andere vroegmoderne kunstvormen. Haar afscheidsbundel *Images for the Eye and Soul* laat dat wat mij betreft heel mooi zien."*

Christi Klinkert (conservator oude kunst Stedelijk Museum Alkmaar)

Voor Christi is het meest typerende Ilja-moment een voorval waarvan zij vermoed dat meer promovendi het hebben meegemaakt:

"Ik liep als tweede jaar - promovenda bij Ilja, langs Ilja's werkkamer met een stapel boeken in mijn handen: Ilja zag mij langslopen met mijn last en kwam naar buiten: 'Brenge die maar weer terug hoor Christi! Ga eerst maar eens opschrijven wat je allemaal al weet. Als je dan nog wat mist, kun je die dikke studies er alsnog bij pakken.' Typisch Ilja! Altijd vol vertrouwen in je kunnen als jonge onderzoeker, en altijd erop gebrand je snel aan het schrijven te krijgen. Want schrijven, zo leerde ik heel snel van haar, is niet het eindpunt van je onderzoek. Schrijven is onderdeel van je zoektocht: al schrijvende realiseer je je namelijk wat je allemaal al weet en ziet, én op welke punten je kennis of inzicht tekort schiet."

Dat Ilja ook iets van Cruijff wegheeft beschrijft haar oud promovenda **Anouk Janssen** (hoofd bestuurs- en organisatiezaken/directiesecretaris Koninklijke Bibliotheek) treffend:

"Bij mij beklijft vooral haar pragmatische vrolijkheid en luchtigheid. Als je maar 4 jaar hebt voor een boek, dan moet je ook het boek schrijven dat je in 4 jaar kunt schrijven en niet het boek dat je in 10 jaar schrijft. Haar adviezen zijn bijna Cruyffiaans in hun eenvoud."

Tot slot wat herinneringen van **Jan Piet Filedt Kok**, oud hoofd prentenkabinet Rijksmuseum, sinds jaar en dag kunsthistorische collega en vriend van Ilja, hij roemt hun gedeelde belangstelling voor de vroege Nederlandse prentkunst:

"Ilja had als stagiaire bij het Rijksprentenkabinet de prenten naar Maarten van Heemskerck geordend en werkte aan een Hollstein-deel, wat ook een reden was voor ons contact. Dit intensiverde in mijn latere studie jaren, toen Ilja, afgestudeerd, bij het KHI, in dezelfde tijd als Boudewijn Bakker, wetenschappelijk medewerker en docent werd."

Voor mij gaf de samenwerking met mensen van een universitaire instelling zoals Ilja extra inspiratie en voor het Rijksmuseum gaf het de mogelijkheid haar collecties inhoudelijk te ontsluiten, dankzij de inzet van een nieuwe generatie onderzoekers, die in vorm van stages, in het museum gevormd werden. Verschillende van deze door Ilja aanbevolen stagiairs hebben zich tot specialist op het gebied van prenten ontwikkeld.”

Het mag duidelijk zijn: Ilja Veldman was voor haar studenten en promovendi van groot belang. Velen van hen zijn – mede door haar – succesvol in hun kunsthistorisch werk bij musea, universiteiten en andere onderzoeksinstituten. Allen roemen haar ongelooflijke werklust, schrijftalent, opgewekte karakter, snelheid, internationale netwerk, bereidheid kennis te delen met jonge onderzoekers, en de kansen die ze biedt om fascinerend onderzoek te doen, te reizen naar buitenlandse prentcollecties en in veel gevallen een mooi boek te schrijven.

Ilja heeft als kunsthistoricus een onmiskenbare drang om naar verklaringen en verbanden te zoeken en zo “op een heel kleine schaal een beetje structuur te scheppen in de chaos van de wereld.” Dat doet ze als geen ander. Ilja maakt met haar werk duidelijk: ons vak is relevanter dan ooit.

Ik eindig graag met een citaat van Ilja zelf uit het interview in ons VNK Bulletin: “Ik ben niet zozeer een theoreticus, maar eerder een objectgerichte kunsthistoricus, die probeert de inhoud, betekenis en functie van kunstvoorwerpen te verklaren tegen de achtergrond van de cultuurgeschiedenis in brede zin”. De boodschap die ze jonge (en oudere toch ook?) kunsthistorisch onderzoekers mee wil geven draag ik ook graag aan jullie over: “Laat kennis het kompas zijn. Ga altijd weer terug naar de historische bronnen en de context. Blijf kijken en oefenen met kijken: dat is echt iets wat ons kunsthistorici onderscheidt.” Exact dat wat ze zelf nog steeds doet. De laatste zin van haar WIKIPEDIA pagina slaat de spijker op zijn kop: Ilja Veldmans oeuvre is nog geenszins voltooid!

Lidewij de Koekoek
Voorzitter VNK,

Namens alle bestuursleden van de VNK:

Marie Baarspul
Geerte Broersma
Mascha van Damme
Esther van der Hoorn
Lisette Luijkx
Marion van der Marel
Epcó Runia